

Iz prošlosti jevrejske opštine u Dubrovniku

Napisao nadrabin **Dr. Moric Levi**, Sarajevo.

Svakom posjetiocu našeg lijepog Dubrovnika, koji imade interesa i smisla, ne samo za vanredne prirodne ljepote ove biser-varoši na uzornom Jadranu, nego i za stare i velebne kulturne spomenike, kojima Dubrovnik obiluje, mora da pobudi pažnju šetajući po „Stradunu“ napis „Žudioska ulica“ na ulazu u jednu malu ulicu pokraj palače stare Dogane.

Sam naziv „Žudioska“ upadan je među slavenskim imenima svih ostalih ulica. „Žudios“ znači na španjolskom Jevreji-Židovi. Ovako su sebe nazivali jevrejski doseljenici iz Španije i ovo je ime ostalo u ulici, u kojoj su se oni nastanili. Onde, u „Žudioskoj ulici“, bio je stari „Ghetto“(-mahala) jevrejskih doseljenika iz Španije i Portugalske, koji su u tadašnjoj Dubrovačkoj Republici starih patricija našli zaklon i utočište od progona krvoločne inkvizicije.

Dr. Đuro Körbler u svom djelu „Život i rad humaniste Diodaka Pera, Portugalca“ na strani 97. piše slijedeće :

„Još u početku 15. stoljeća dosta španjolskih Židova, koji moradoše ispred inkvizicije bježati iz domovine, bilo se zaklonilo u Tursku državu naročito u Solun, pa i u Dubrovnik, koji bijaše tada pod turskom zaštitom. Desilo im se doduše i u Dubrovniku katkada, da bi ih oblasti zbog svakojakih osvada, ili kleveta progonile, ali svaki je takav progon bio kratkotrajan. Posljednji veći progon u 16. stoljeću pretrpjeli su Židovi god. 1547. (vidi Razzi, La storia di Ragusa str. 111.)“ Po tom dakle Jevreji iz Španije doselili su se u Dubrovnik odmah iza njihovog progona god. 1492., a Dubrovačka su im vlastela dozvolila, da smiju u jednoj zasebnoj ulici sagraditi sebi svoje domove i držati hram (scola) za bogoslužjenje.

Dva su dalmatinska grada otvorila svoja vrata ovim nesretnim izbjeglicama, Dubrovnik i Split. I u jednom i u drugom gradu nastanilo se je oko 30 do 40 porodica, a taj se broj, u koliko se može ustanoviti iz raznih jevrejskih i inih izvora, nije se nikada povećao, jer su se kasnije iseljavali u razna druga mjesta na Balkanu. Profesor Novak izdao je jednu kratku monografiju o istoriji Jevreja grada Splita i o zaslugama istih oko podizanja trgovine i prometa, te naročito ističe nastojanje i rad Jevrejina Daniela Rodriga (1577.) oko osnivanja trgovačke luke u Splitu.

O jevrejskoj koloniji grada Dubrovnika imamo samo kratke razbacane bilješke, što po jevrejskim knjigama tamošnjih rabina.

što po povjesnicama Dubrovačke republike od raznih autora i slično. U arhivu jevrejske opštine grada Dubrovnika čuvaju se stari protokoli (pinkes) sa sjednica starih uprava prije dva i tri stoljeća, pa i u samom gradskom arhivu stare Dubrovačke republike jamačno se nalazi još mnogo raznih dokumenata i podataka o životu i radu jevrejskih doseljenika u Dubrovniku. Iz ovih navedenih izvora dala bi se sastaviti jedna lijepa monografija o Jevrejima grada Dubrovnika, koja bi svakako bila dovoljno zanimljiva za poučavanje historije Jevreja na Balkanskom Poluotoku. Nema sumnje, da su se jevrejski doseljenici u Dubrovniku istakli svojim radom u kulturnom i u ekonomskom životu stare Dubrovačke republike. Da spomenemo samo dva poznata imena između prvih doseljenika: Amata Lusitana i Didaka Pira. Obojica su došla u Dubrovnik oko god. 1555., kada je Papa Pavao IV. osnovao inkviziciju u Jakinu (Ancona) i potjerao Jevreje, koji su se bili tamo doselili iz Španije. Amatus Lusitanus, pravim svojim imenom Juan Rodriguez, Jevrejin, rodom iz Portugalske god. 1511., bio je čuveni ljekarski naučenjak i anatom, poznat po cijelom tadašnjem naučnom svijetu. Bježeći ispred inkvizicije u Portugalskoj došao je u Jakin, a odatle pošto je Papa Pavao IV. osnovao i tamo inkviziciju, u Dubrovnik, gdje je boravio tri godine (1555.—1558.), odakle se je kasnije iselio u Solun, gdje je napokon i umro kao ugledni i poštovani ljekarski naučenjak. U „Jewish Encyclopedia“ s. v. Rodriguez veli se, da je grad Dubrovnik upravo pozvao Amata, da se ondje naseli, želeći valjda, da imade tog proslavljenog ljekarskog naučenjaka u svojoj sredini, od koga bi mogao imati grad i praktičnu korist. I zbilja u svom velikom i opsežnom medicinskom djelu „Curationum medicinalium etc.“ Amatus je posvetio pažnju i zdravstvenim prilikama grada Dubrovnika. Dr. Körbler u gore citiranoj knjizi na str. 58. veli slijedeće:

„Amatus Lusitanus raspravlja o zanimljivim doživljajima svoje lječničke prakse u Dubrovniku u VI. knjizi toga spisa, koja je rasprava i danas zanimljiva, jer vješto crta zdravstvene prilike Dubrovnika i njegove okoline, koje u glavnom ostadoše iste do danas“.

Amatus je bio viđena ličnost i u najodličnijim krugovima vlastele Dubrovačke republike, uživao je čast i ugled kao proslavljeni ljekarski naučenjak, i jedno je vrijeme bio tjelesni liječnik samoga Pape Inocentie u Rimu.

Drugi znameniti Jevrejin, koji se je sa Pirenejskog poluotoka doselio u Dubrovnik, bio je Jacobus Flavius Evorensis, poznat pod svojim pjesničkim pseudonimom Didacus Pyrrhus.

U „Radu“ Jugoslovenske Akademije od god. 1917. štampana je jedna naučna i veoma interesantna studija od Dra Đura Körblera, opsežno djelo, namijenjeno isključivo pjesničkom radu i životu ovog velikog humaniste i latinskog pjesnika. Kao Amatus Lusitanus i Didak je morao kao Jevrejin napustiti svoje rodno mjesto i zavičaj Evoru u Portugalskoj, gdje se je rodio god. 1517.

i bježati ispred inkvizicije god. 1535. Didak se je sastao sa svojim, već od prije poznatim, prijateljem Amatusom u Jakinu, koje mjesto je i on morao napustiti osnutkom tamošnje inkvizicije, te se odatle doselio u Dubrovnik god. 1557., valjda na poziv svoga prijatelja Amatusa, koji se je već dvije godine prije bio doselio u Dubrovnik. Amat je svojim uticajem uplvisao na dubrovačku vlastelu te je tako Didak bio postavljen za učitelja humanističkih jezika i literature u dubrovačkoj školi. (Körbler str. 162). Kao humanista i opšte proslavljeni latinski pjesnik svoga doba istakao se je svojim obilnim i opsežnim pjesničkim i nastavnim radom u Dubrovniku, te je mnogo uticao na kulturni procvat i napredak stare dubrovačke literature. Djelovao je onde kao vaspitatelj i pjesnik skoro punih 50 godina i uticao je svojim pjesničkim radom posredno na videne i poznate književnike tadašnjega doba, kao što su bili Dinko Ranjina, Dinko Zlatarić, Antun Medo i još mnogi. (Körbler str. 139).

O znamenitosti Didaka za grad Dubrovnik i uopšte o njegovom opsežnom književničkom i nastavnničkom radu i o zaslugama, koje si je on stekao za književni procvat ovoga grada dovoljno nam je citirati završnu riječ dr.-a Körblera u njegovoj knjizi o Didaku (str. 169), gdje on veli slijedeće;

„Svakako je Didak zavrijedio, da ga se Dubrovčani i danas sjete sa zahvalnošću, jer malo je i rođenih sinova njihova grada bilo, koji bi mu bili toliko koristili, koliko taj došljak Portugalac, koji je pretežni dio svog nastavničkog i pjesničkog rada namijenio upravo dubrovačkoj koristi i slavi“.

Didak je živio u Dubrovniku oko 50 godina i umro je kao starac od 80 godina, zadnjih godina 16. stoljeća, ili početkom 17. Sahranjen je valjda u Herceg-Novom, a to se izvodi iz jedne njegove pjesme „De exilio suo“, u kojoj on izražuje želju, da bude sahranjen u tom mjestu. On bi se rađe, veli, u svojim starim danima selio u Palestinu, da bi njegove kosti bile onde u zemlji pradedova sahranjene, no pošto mu se želja nije mogla ispuniti, on odredi, da ga sahrane u Herceg-Novome (Körbler str. 113.). Grad Herceg-Novom pripadao je tada Turskoj državi i u tome je valjda naš Didak nalazio veće jamstvo, da će kao Jevrejini moći mirno u grobu počivati, nego u Dubrovniku, gdje moguće Jevreji u ono doba nisu još smjeli imati svoja javna groblja.

U „Jewish Encyclopedia“ s. v. Flavius nalazimo slijedeće: „Flavius Eborensis, ili Didaccus Pyrrhus; pjesnik, rođen u Evori, Portugalska, 4. aprila 1517., umro je u Ragusi na Siciliji, god. 1607.“ — „On je pripadao tako zvanim „Adumim“-ima, a to bijaše jedna stara španjolska porodica, koja se je kasnije većim dijelom nastanila u Italiji i prisvojila sebi nadimak „de Rossi“. „Njegovi su roditelji, da izbjegnu progonstvo poprimili kršćanstvo, ali su ovoga sina uzgajali u ljubavi prema Jevrejstvu i preporučili mu, kada je ovome bilo tek 17 godina, da napusti

svoje rodno mjesto i da se odseli tamo, gde bi mogao javno ispovijedati svoju vjeru. God 1536. Flavius je otišao u Flandriju, a odatle u Svajcarsku, a god. 1552. nastanio se u Jakinu. On je bio priznat, kao najveći latinski pjesnik svojega doba i bio je autor mnogih vrijednih pjesničkih djela, od kojih su nekoja i izdana (slijede imena izdanih djela Didakovih)«.

Kako vidimo „Jewish Encyclopedia“ određuje tačno datum rođenja i god. smrti Didaka, dočim Kōrbler veli, da je umro koncem 16. ili početkom 17. stoljeća i to u Dubrovniku, te da je onde valjda i zakopan, a ne u Herceg-Novom (str. 113.). U „Encyclopediji“ se je ali, kako vidimo, potkrala velika greška, što se zamjenjuje naš Dubrovnik-Ragusa sa istoimenim gradom Ragusa na Siciliji. Porodica de Rossi je i danas poznata u Italiji i dala je Jevrejstvu velikih rabinskih naučenjaka.

Kada sam u februaru god. 1917. bio u Dubrovniku, u namjeri, da prikupim podatke o istoriji Jevreja toga grada, imao sam sreću upoznati tamošnjeg viđenog i poštovanog starinu g. Vida Vuletić-Vukasovića, poznatog historičara i znanstvenog radnika, koji mi je najpripravije sa hvalevrijednom ljubaznošću i susretljivošću dao mnoge upute i podatke iz istorije Jevreja u Dubrovniku; te mi je ustupio nekoliko bilježaka iz svog privatnog povjesničkog rada o tom predmetu, koje evo ovde u glavnome iznosim:

Jevreji su se nastanili u Dubrovniku već početkom 15. stoljeća, moguće i prije. Mattei u svom djelu „Documenti della chiesa di Ragusa“, a isto tako Dr. K. Vojnović u svojoj „Crkva i Država, u Dubrovačkoj republici“ str. 23. i 74. citiraju jednu odluku Consilia od 30. augusta 1407.¹⁾, koja im dozvoljava se dakle stanovati u gradu, ali im se zabranjuje, da se bave trgovinom. U „Annales Ragusinis Anonymi“ na str. 88. i 89. priča se slijedeće: Na dan 5. augusta 1502. uhvaćeno je 10 Jevreja u Dubrovniku, pod sumnjom da su oni ubojice neke žene, koja je nađena sasjecena u pećini na Pločama povrh vinograda Marina Džona, na putu koji vodi na Brgat. Isti su Jevreji bili mučeni pred senatom, te su pod torturama priznali, da su oni posjekli dotičnu ženu. Među njima se je nalazio meštar Mojzes, liječnik, Jevrejin, iz Dubrovnika, koji je također priznao, da je on začetnik toga ubijstva. Od tih 10 Jevreja dvojica su izdahnuća pod mučilima, četvorica su živa spaljena na lomači, a ostala su četvorica protjerana u Tursku. Ovaj slučaj spominje također i Dinko Ranjina u svojim „Analima“ str. 273.

God. 1514. sveštenstvo a naročito Dominikanci tražili su, da se bezuslovno Jevreji protjeraju iz Dubrovnika, pozivajući se na to, da su i druge kršćanske države, a naročito Španija to učinile. Na to je senat, da udovolji donekle sveštenstvu, izdao naređenje, da se svi Jevreji imadu protjerati iz grada osim onih, koji

1) „Ebrei inhabitare possint dummodo mercaturam non exercent.“

se bave trgovinom, ili vrše liječko zvanje.¹⁾ Prema tome dubrovačka su vlastela djelomice udovoljila zahtjevu sveštenstva, izdajući ovo naredenje onako, da bi ipak oni Jevreji, koji bi bili njima počudni, mogli i dalje živjeti u Dubrovniku. Jevreji su imali svoje zaštitnike u samoj vlasteli. Svaki je vlastelin imao svoga Jevrejina, koji je imao da se brine za sve njegove domaće poslove i da vodi knjige i račune poslovanja vlastelina u redu. Uz to je on morao poučavati djecu svoga vlastelina u čitanju, pisanju te poznavanju talijanskog jezika, a vlastelin bi mu ostavljao slobodne ruke, da radi po svom najboljem znanju i nahodenju. Kada bi djeca poodrasla — tako piše starina Vukasović — vlastelin bi pitao svoga Jevrejina: »Šta ćemo od Nikše, Salamone?« »Pošalji ga, gošparu, u Bolonju!« »A šta ćemo od Pjerka?« »U Salerno, gošparu!« »A šta od Šiške?« Šiško bijaše (čulum), neznalica, nije ništa razumio. Na to bi se Salamon počeošao iza uha, malo se zakašljao, te iza kratke pauze bi rekao: »Gošparu, učini ga kanonikom!«. Po tome se dakle vidi, od kolikog su uticaja bili Jevreji u domu vlastelina.

Carigradski sultani, naročito Sulejman II., zauzimali su se više puta za Jevreje kod Dubrovačke republike, te pošto Dubrovnik bijaše u ono vrijeme pod nekim protektoratom Turske Carevine Sultanova je preporuka uvijek imala dovoljan učinak. Preporukom Sulejmana II. Dubrovnik je odmah nakon godine dana primio prognjene Jevreje natrag (1516.). Mattei u »*Dokumenti della Chiesa di Ragusa*« piše: »Ponovno bili su Jevreji god. 1545. protjerani iz Dubrovnika, ali im i ovoga puta sam car Sulejman II. priskoči u pomoć i spase ih od velike oluje, što se bila nadvila nad njihovim glavama«. U koliko se dade ustanoviti, nije se više izdalo od strane senata nijedno naredenje o protjerivanju Jevreja, kako smo to gore istakli (vidi Körbler str. 97). Jevreji su odsele nesmetano boravili u Dubrovniku, svakako pod iznimnim zakonima i skućenim pravima, kao što bijaše skoro i u svim kršćanskim državama tadašnje Evrope.

Iz rabinske literature poznato nam je ime Arona Koena, iz Lunela, koji je između 1610.—1625. god. bio rabin u Dubrovniku, te je izdao zbirku propovjedi pod imenom „Zekan Aaron“ (vidi „Sem Agedolim“ s. v. Zekan Aaron). Za njegovo se je doba god. 1622. vodila velika parnica pred sudskim vijećem (Consilium Rogatorum) grada Dubrovnika protiv Jevrejina Isaka Ješuruna zbog objede ritualnoga umorstva. Jevreji Dubrovnika su kod te nedaće mnogo trpjeli i bili u velikom strahu za svoj život, ali napokon Isak Ješurun bi pušten nakon 3 godine raznih tortura i tamnice na slobodu. Opširno o tom interesantnom i kulturnom zanimljivom procesu nalazimo u brošuri profesora C. A. Kaznačića „*Processo di Isak Jesurun*“, izdan u Dubrovniku god. 1882.

1) Ova naredba doslovice glasi: (S. C. 4. maja 1515. Rogatorum 1515.) „Expellantur omnes Judei et Marani a civitate et locis nostris, nec de caetero habitare possint, nisi quousque vendiderint merces et officiales sanitatis sint executores hujus partis“.

U septembru 1680. nadbiskup dubrovački izdaje strogi nalog, da Jevreji i Jevrejke moraju nositi na svom odijelu značke, da se time razlikuju od kršćana, da ne smiju držati kršćanske sluškinje ispod 50 godina, da se ne smiju sprijateljiti sa kršćanima, i da ih nitko ne smije osloviti sa „Signori“, gospodin ili slično. Oni stanovahu u posebnoj za njih određenoj mahali (Ghetto) i plaćahu godišnju kiriju od 250 zlatnih dukata Dubrovačkoj republici, valjda za stanove, koje je ista njima u Ghettu ustupila.¹⁾

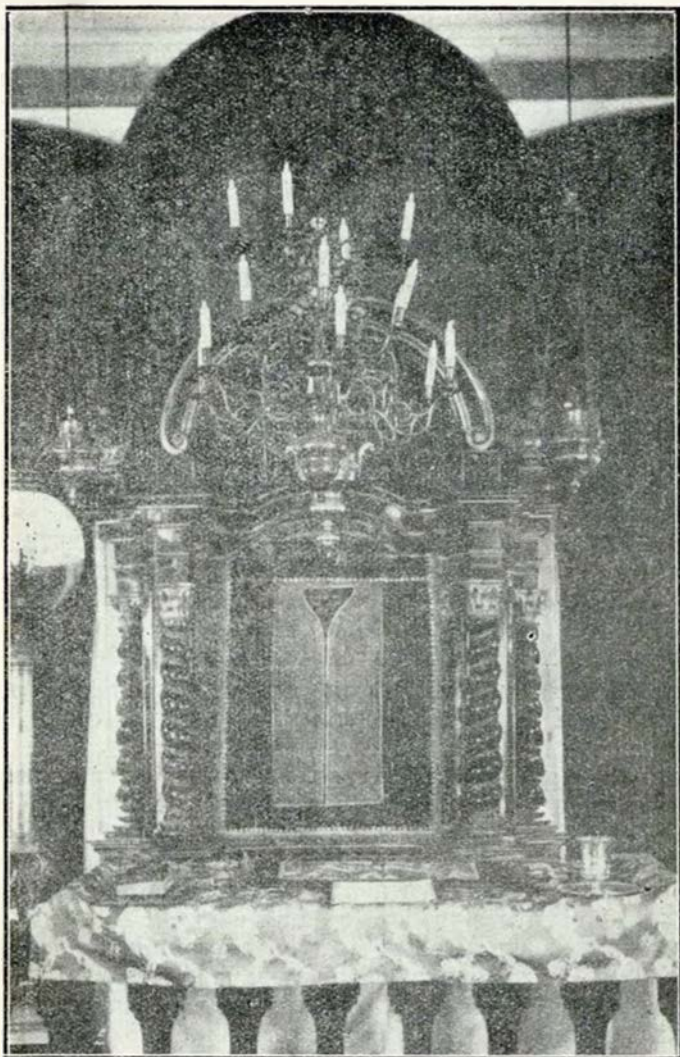
God. 1622. senat izdaje strogi nalog, da Jevreji ne smiju držati dadilje kršćanske, niti u opšte kršćanske sluškinje u kući pod pretnjom, da će se dotična dadilja, ili djevojka kazniti javnim šibanjem i progonstvom iz grada za vrijeme od 5 godina. Jevrejin, koji bi ovo naređenje prekršio moraće platiti za kaznu 200 zlatnih dukata i biće protjeran iz grada za 5 godina. „Hebraei non possint habere, neque tenere in eorum domibus pro servitiis propriis, neque nutrices, nec famulas christianas, et Hebraeo, qui contrafecisset, solventi ducatos aureos ducentum et quod sit banitus per dictum quinquenium a civitate et dominio nostro“ (Kaznačić, Jesurun str. 31.) Nadalje se zabranjuje Jevrejima, da ne smiju, niti jedne noći prenočiti izvan Ghetta bez naročite dozvole senata i da nitko od njih ne smije ni u koje doba prodavati robe makar koje vrsti pod kaznom od 200 zlatnih dukata i progonstva od 5 godina.²⁾

O broju jevrejskih porodica, koje su već početkom 17. stoljeća u Dubrovniku boravile, imamo tačne podatke u knjizi „Jesurun“ (Kaznačić str. 31.). Za vrijeme ovoga procesa bili su Jevreji od senata konfinirani, te nijesu smjeli nikud izvan grada izlaziti. U spisku, koji se je tom prilikom od senata sastavio, nalazimo 47 porodica i, ako za svaku porodicu računamo poprečno po 5 duša, bilo je god. 1622. u Dubrovniku oko 250 Jevreja. Navješćemo ovde imena ovih porodica, jer je to od interesa za proučavanje seobe i širenja Jevreja sa Pirenejskog poluotoka po raznim mjestima na Balkanu i po drugim zemljama. U ovome „Decretum Senata“ spominju se slijedeće porodice: Abenun, Arari, de Alva, Abentar, Abentur, Aslanus, Baruch, Benun, Ben Natan, Ben Habit, Danon, Israel, Coen, Lumbrozo, Lanciano, Camargo, Chaviljo, Maestro, Oef, Pernica, Salom Senior, Servadio, Speriel i Uziel. Od svih ovih porodica nije danas nijedna više zastupana u Dubrovniku.

Za mog kratkog boravka u Dubrovniku minule godine, prelistajući stare protokole tamošnje Jevrejske Opštine, zapala mi je u ruke jedna knjiga „Matice“ ove vjerske Opštine od god. 1816.,

¹⁾ U S. C. od 18. aprila 1625. Rogatorum anno 1625., stoji: „Prima pars est de decernendo, quod Sinagoga Hebraeorum debeat solvere ducatorum aureorum 250 pro anno afflictu septem domorum Ghetti ipsis assignatarum pro habitatione, quam solutione facere debeant eodem modo, quo eam prius facebant.“

²⁾ Nemo Hebraeus possit extra Ghattum pernoctare . . et quod ullo unquam tempore non possint vendere per terram nostram mercimonia, cujusvis sint qualitatatis.“ (Kaznačić str. 32.)



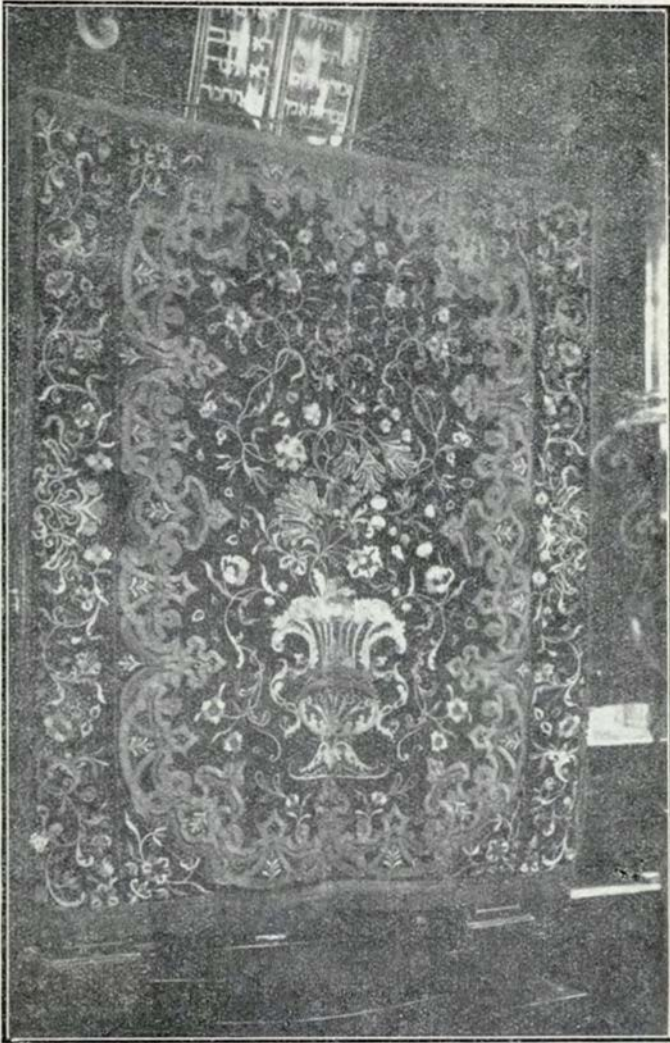
Iz unutrašnjosti stare sinagoge u Dubrovniku.
Ehal-Akodeš — Svetište.

sastavljena valjda po nalogu tadašnje nove Austrijske uprave. Kako je poznato Dubrovačka je republika izgubila svoju samostalnost god. 1808., kada je Napoleon I. okupirao Dalmaciju i osnovao t. zv. Ilirsku Republiku. Bečki Kongres god. 1816. povratio je Dalmaciju Austrijskoj kruni, koja je ujedno zaposjela i Dubrovnik. Naređenjem dalmatinskoga guvernera od 20. augusta 1816. pozivlju se sve crkvene vlasti, da moraju voditi tačne matične spiskove o svojim pripadnicima, kao i u drugim zemljama pod Austrijskom krunom. Jevrejska Opština u Dubrovniku morala je sastaviti tačan spisak svojih pripadnika i voditi ispravne matične knjige. Ovaj prvi matični spisak od god. 1816. je nama u cjelosti sačuvan, te je za nas u toliko od važnosti, što po njemu možemo ustanoviti kretanje odnosno selenje Jevreja Sefarada po raznim mjestima na Balkanu. Po ovom spisku bilo je god. 1816. 308 jevrejskih duša u Dubrovniku. Broj duša po porodicama dijelio se je :

Angel,	3	Janni,	10	Navarro,	1
Aser,	2	Campos,	6	Pardo,	24
Ascoli,	7	Cohen,	1	Penso,	6
Amona,	1	Constantin,	12	Russo,	7
Ambonetti,	17	Cusin,	2	Tolentino,	35
Cerf,	2	Castro,	1	Terni,	21
Citanova,	2	Consolo,	1	Valenzin,	29
Benedetto,	1	Luzzena,	19	Vitale,	9
Bolafia,	2	Levi,	5	Viterbi,	1
Erenfeld,	1	Mandolfo,	47	Voltera,	2
Fermo,	5	Maestro,	26		

Ako usporedimo ovaj spisak sa spiskom jevrejskih porodica od godine 1622. ustanovićemo, da samo dvije porodice i to Maestro i Koen se nalaze i u spisku od god. 1816., te da za vrijeme od skoro 200 godina broj Jevreja u Dubrovniku porastao samo za 60 duša, što dokazuje, da su se Jevreji u Dubrovniku nalazili u neprestanom kretanju t. j. doseljivali su se i iseljivali iz raznih i u razna mjesta na Balkanu i po drugim zemljama, valjda zbog njihovih trgovačkih odnosa a moguće uslijed drugih nepovoljnih okolnosti za njihovo slobodno kretanje u gradu Dubrovniku. Od svih gore navedenih porodica jedino još porodica Tolentino, što je iz god. 1816. zastupana u Dubrovniku. Interesantna su u tom spisku imena ženskih lica. Muškarci su nosili opšte poznata biblijska imena, dočim žene nose skoro isključivo španska imena, koja su sa većim djelom i po našim krajevima sačuvala, a ta su : Allegre, Anna, Bien Venida, Bella, Boena Ventura, Blanka, Boena, Boena Vida, Brunetta, Clara, Consuelo, Colomba, Dibbora, Ester, Esperanza, Estreja, Dulse Gentilla, Gracia, Gioya, Judita, Lidia, Laura, Leticia, Lea, Ordonia, Perla, Palomba, Rachelia, Ribecca, Reina, Rosa, Sara, Sarina, Saretta, Venturina i Victoria.

Među rabinima, koji su u Dubrovniku živjeli najmarkantnija je ličnost Jakob Pardo, sin velikog jevrejskog naučenjaka i rabina grada Sarajeva, Davida Pardo.



Staro skupocjeno zavjesje (Parohet)
pred svetištem Dubrovačke sinagoge.
Za ovo zavjesje, koje je veoma bogato goblenski umjetno
izvezeno veli tradicija tamošnjih Jevreja, da su ga dose-
ljenici donijeli sa sobom iz Španije.

David Pardo u svom djelu „Šošanim le-David“, koje je izdao u Mlecima god. 1752. spominje u uvodu svoja 5 bratića iz Dubrovnika, koji su ga izdašno potpomogli kod izdavanja ove knjige, što dokazuje, da je ova porodica dulje vremena boravila stalno u Dubrovniku.

Jakob Pardo je djelovao kao rabin u Dubrovačkoj općini najmanje oko 40 godina. U svom djelu „Kehilat Jaakov“, koje je on izdao god. 1784. u Mlecima, bilježi svoje ime, kao rabin grada Dubrovnika. Dan i godinu njegove smrti nalazimo tačno zabilježeno u spomenutoj matičnoj knjizi dubrovačke jevrejske općine kako slijedi: Jakob Pardo, rabin; supruga mu Bella, rođj. Campos; rođen, u Splitu dan i godina nepoznata; roditelji: David i Blanka; umro: u vlastitoj kući Priech ul. br. 88. u Dubrovniku dne 8. januara 1819.; zakopan 10. januara 1819. na jevrejskom groblju u Dubrovniku. Jakob Pardo je bio veoma plodan spisatelj. Napisao je dva opsežna djela „Kehilat Jaakov“ i „Miškenot Jaakov“ komentare za prve knjige proroka (Neviim Rišonim) i za knjigu Jezaje, te je priredio izdanje remek djela svoga oca Davida t. j. prvog djela „Hasde Davida“. U uvodu knjige „Kehilat Jaakov“ on se sa zahvalnošću sjeća porodica: Pardo, Mandolfo, Amboneti, Constantini, Luzzena, Maestro, Campos, Janni, Valenzin, Levi, Tolentino, Cita Nova, Ventura, Voltera, Terni, Vitale i Russo, koji su ga poduprijeli u izdanju ovoga djela.

U spomenutoj matičnoj knjizi od god. 1816. sačuvale su nam se slučajno kao prilozi pet molbi jevrejskih mladoženja, upravljene na okružnoga kapetana grada Dubrovnika, da im se izda dozvole da mogu stupiti u brak.

Poznato je, da je u srednjem vijeku vladao strogi zakon u mnogim kršćanskim državama, a naročito u Njemačkoj, po kojem su se jevrejski brakovi smjeli sklapati samo u strogo određenom broju. Na taj je način državna vlast strogo kontrolirala, da broj privilegovanih jevrejskih porodica, koje bi smjele, da borave u jednom gradu ne poraste, te dok se ne bi jedno mjesto ispraznilo, smrću ili iseljenjem, nebi — ili veoma teško — se dozvolilo sklapanje novoga braka. Marija Terezija je u Austriji izdala u tom smislu stroga naređenja, te su kasnije i u Austrijskom „Opštem Građanskom Zakoniku“ od god. 1811. unešeni i §§ 123. i 124., koji glase:

§ 123. Kod Jevreja s obzirom na njihovu religiju postoje ova odstupanja od opšteg bračnog prava, koje je u ovoj glavi određeno.

a) s obzirom na bračne prepreke.

§ 124. Radi zaključenja punovažnog braka moraju zaručnici dobiti odobrenje od okružne vlasti, u čijem se srezu nalazi Opština, kojoj jedna i druga stranka pripada.

Jevreji grada Dubrovnika morali su dakle kao i ostali Jevreji u Austrijskoj državi moliti dozvolu za stupanje u brak. Donosimo ovdje tačan prepis jedne ovakove molbe u originalu i pre-



Stari nadgrobni natpis sa starog jevrejskog groblja u Dubrovniku sa legendom : „Ovdje počiva uvažena i ugledna gospoda Gracia, supruga starine Isaka Anboneti, preminula 16. mjeseca Kisleva god. 5510.“ (u decembru 1750.)

vodu, jer držim, da je ovakav dokumenat od kulturne zanimljivosti, naročito obzirom, što su nam se ovakovi dokumenti u originalu veoma rijetko sačuvali.

Inclito Imperial Regio Capitanato Cirkulare
di

R a g u s a.

Angelo Viterbi, figlio di Salamone, industriale, nativo di Splato ed da molti anni domiciliato a Ragusa vorrebbe unirsi in matrimonio con Lidia, figlia di Mosse Penso, pure domiciliata a Ragusa.

Egli e quindi che in virtu del § 124. del Codice Civile Universale austriaco si fanno un dovere di umilmente far conoscere le loro volonta ad esso Inclito Capitanato implorando perche piaciale accordare loco il permesso, essendo liberi fra di loro in perentela come consta dal dimesso certificato.

Ragusa, li 9. Marzo 1821.

Angelo Viterbi, sposo.
Lidia Penso, sposa.

No. 1904/229

Il Capitanato accorda il consenso rechiesto a tenore dell' Articolo 124. del soverano Codice Universale.

Dall' I. R. Cap. Circ. di Ragusa, li 11. Marzo 1821.
In assenza del sig. Cap. Circ.

G. Tromba.

Velemožni carsko-kraljevski okružni kapetanat
u

D u b r o v n i k u.

Angelo Viterbi, sin Salamonov, industrijalac, rodom iz Splita, od više godina stalno boraveći u Dubrovniku hito bi se sjediniti u braku sa Lidiom, kćeri Mojsija Pensa, koja takorder stalno boravi u Dubrovniku.

Prema tome u smislu § 124. austrijskog Opšteg Velikog Građanskog Zakonika isti smatraju svojom dužnošću da najponiznije stave do znanja ovu njihovu želju ovom velemožnom kapetanatu s molbom, da blagoizvoli podijeliti im dozvolu, jer među njima nema nikakvih rodbinskih zapreka, kako to svjedoči izdani im certifikat.

Dubrovnik, 9. marta 1821.

Angelo Viterbi, vjerenik.
Lidia Penso, vjerenica.

Br. 1904./229.

Ovaj Kapetanat podijeljuje ovijem zatraženu dozvolu pozivom na čl. 124. iz Suverenog Opšteg zakonika.

Iz Ces. Kralj. Okruž. Kapetanata.
U odsutnost g. okružnog kapetana.
G. Tromba.